

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLIII

Уређивачки одбор:

*др Тајјана Бајић-Ивић, др Даринка Горјан-Премк, др Ирена Гришкај, др Милка
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Лојар,
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Мишар Пешикан, др Живојин
Ситанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1987

ЛЕКСИЧКЕ ОДЛИКЕ ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉА КРАЉА ДУШАНА

Уводни подаци

Снимак четворојеванђеља краља Душана (или краће: Душанова јеванђеља) има Народна библиотека СР Србије (Археографско одељење), где ми је омогућено да направим копију потребну за рад. Душаново јеванђеље погодно је за испитивање зато што је сачувано цело, у јасном и читком рукопису. Из записа на почетку јеванђеља види се намена рукописа, као и време и место његовог настанка:

сим 'бж'твѣнаѣ и прѣблѣженаѣ книга. рекѣше тетрасутгелѣ. писа се въ 'стои горѣ. благочѣстивѣмоу. и христороубивѣмоу. и 'стородному. прѣвысокомоу. и самодрѣжавному 'гноу краљу. четврѣт'моу стефанѣу. ѣмоуже 'бгѣ подасть п'о 'мл'ти свои. и 'млтвами 'стхѣ ѣгѣ прѣродителѣ въ ѣбдрѣжаниѣ и въ ѣвласть имѣти всѣу сръбскоу земљу. и на загорѣи даже до бдина. грѣчкоу земљу даже до мороуница града рекѣше хри- стополи. на солоуѣ и диѣклицѣи всѣу даже до драча . . . и въ то лѣто начеть злати монастырь ар'хагела михаила въ призрѣнѣ градѣ.

Може се претпоставити да је јеванђеље писано с посебном пажњом јер је било намењено владоцу, а писано је у најјачем средишту тадашње српске писмености — у Светој Гори. Из записа на крају види се да га је и сам писар сматрао исправним и узорним:

си тетросу'ль писа се въ лаврѣ 'стго абанаси'. ѣ' изѣвода манастир'- ска. и хотеи прѣписовати да не др'знеши разврашати на своѣ хотѣние. ѣ пиши ѣко'ѣ ѣбр'ѣаеши. понѣ'ѣ нашѣ ро'ѣ раз'вратили соу многе книги не вѣдоуше силоу езѣкоу гр'чкомоу.

Записе је објавио Љубомир Стојановић (Стари српски записи и натписи, I), датирајући их „око 1347”, и поново Димитрије Богдановић (Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара, стр. 58), заједно с кратким описом споменика. Богдановић је узео као датацију 1348. годину, будући да је (по податку из једне повеље) те године Душан поставио темеље Светих арханђела.

У вези с датирањем градње Светих арханђела било је расправљања и о датирању овог јеванђеља, односно записа у њему, што резимира Слободан Ненадовић у Споменику САНУ 116 (Душанова задужбина Свети арханђели, стр. 4—7). Констатује се да се почетак градње манастира може условно схватити, као разне фазе припремних радова, јер је по податку

једне раније повеље још 1343. године Душан дошао у Призрен „обновити и създати цркъвъ монастырь краљства ми . . . чиноначелника силамъ небеснымъ великихъ архангелъ“. За сам запис на јеванђељу наводи се мишљење, будући да се Душан титулише као краљ, да указује на време пре него што се прогласио за цара, а након освајања грчке земље до Христовоља (које се у запису спомиње), што значи на 1345. годину.

Основне особине споменика констатује Д. Богдановић (на наведеном месту):

„Пергамент, 219 л. 278 × 200 мм. Повез кожни, XIV века. Писано у Лаври Св. Атанасија . . . Устав средине XIV в., српска редакција, рашки правопис . . . Четворојеванђеље старијег типа, без Теофилактових предговора . . . У месецослову . . . има и св. Саву, али нема св. Симеона.“

Могу се додати ови подаци о писму и правопису: јусова нема, а повремено се употребљава њ, најчешће у једносложним речима (вѣ, нѣ и сл.); употребљава се S, нередовно, али на етимолошки оправданим местима; прејотовани вокали доследно се употребљавају, сем што се у значењу је понекад употребљава широко е, а ја иза вокала често се пише као а; испред вокала пише се и, а не і; ѣ се углавном правилно употребљава, а употреба њ доста је поремећена; као варијанта омеге (која се не употребљава само на почетку слога, него и у другим позицијама) употребљавају се широко и „окато“ о. Употребљава се доста пајерак, као и надредни знаци над вокалом на почетку слога. Употребљава се и акценат типа акута (доста положеног), нпр.: оучѣти Мк 6.2, вѣ тѣмнѣци 17, оубѣти 19, хѣщѣши 22, прѣсиши 23, дѣвици 28, створише 30, ожесточало 52 итд. Знатно се ређе употребљава знак грависа, углавном на једносложним речима: жѣ Мк 1.16, бѣ 16, нѣ 22 и сл., али понекад и у значењу акцента: назарѣта Мк 1.9, врѣмѣ 15 и др.*

СКРАЋЕНИЦЕ И СИМБОЛИ

Извори —

класични старословенски споменици:

М: Маријинско јеванђеље; *З*: Зографско јеванђеље; *А*: Асеманијево јеванђеље; *С*: Савина књига; *О*: Остромирово јеванђеље; *Еу*: Синајски еухологиј; *Зоѣр-адл*: Зографски одломци; *Ки*: Кијевски мисал; *Кло*: Ключев зборник; *Пса*: Синајски псалтир; *Су*: Супрасаљски зборник; *Унд*: листићи Ундољског;

српски апракоси:

Мир: Мирослављево јеванђеље; *Вук*: Вуканово јеванђеље; *Црк*: јеванђеље Црколез I (дечанска збирка, средина XIII века); *Хил*: хиландарско јеванђеље бр. 8;

* Овај прилог део је магистарског рада, одбрањеног на Филолошком факултету у Београду, пред комисијом коју су чинили Р. Јовићевић (ментор), С. Вукомановић и Б. Ђорић. У текст су унете неке поправке на основу сугестија ментора и других чланова комисије. Консултативне помоћи имао сам и у Институту за српскохрватски језик. За рад је нарочито важно било што су ми Г. Јовановић и Н. Родић омогућили увид у отиске коректуре њиховог издања Мирослављева јеванђеља с лексичким паралелама. У раду су и класичне старословенске и редакцијске речи навођене у одговарајућој нормализацији, осим кад се наводио неки део текста. Уместо титлом, скраћенице су обележаване апострофом испред речи, а натписана слова штампају се као издигнута (експонентна). Из техничких разлога старосл. „јери“ слагано је као данашње руско.

српске тетре:

Рх: Рашко хиландарско јеванђеље (хил. збирка бр. 22, прва половина XIII в.); *Ми*: Мокропољско јеванђеље (средина XIII в.); *Бд, Вв, Шч*: Богданово, Војводићко и Шишатовачко јеванђеље (преписи исте верзије, друга пол. и крај XIII в.); *Ди*: Душаново јеванђеље (предмет овога рада); *Св*: јеванђеље патријарха Саве (трећа четвртина XIV в.);

за допунска поређења (тетре):

Н: Никољско јеванђеље; *Хл*: хиланд. јеванђеље и апостол бр. 52 (крај XIII в.); *НБ*: јеванђеље Нар. библиотеке Србије бр. 643 (око 1300. г.); *Хи*: хиланд. јеванђеље бр. 12 (прва пол. XIV в.); *Сл*: Слепчанско јеванђеље (ЈАЗУ, сред. XIV в.); *Јк*: јеванђеље Јакова Серског (1354. г.); *СА*: јеванђеље САНУ бр. 277 (шеста дец. XIV в.); *Гг*: јеванђеље монаха Григорија (хил. збирка бр. 11, трећа четвртина XIV в.); *Км*: јеванђеље ман. Куманице (САНУ бр. 69, поч. XVI в.).

Типови текста у срп. тетрама XIII века:

T₁: заступљен у *Рх* и *Мп* до *Мт* 27.35;

T_{1a}: заступљен у *Рх* у *Јо* 10.3—19.23, као и у *Лк* 12.3—48;

T₂: заступљен у *Рх* (са прекидима) и *Мп* од *Мт* 27.35, као и у *Бд, Вв* и *Шч* од *Лк* 9.28;

T₃: заступљен у *Бд, Вв* и *Шч* до *Лк* 9.28.

Подаци о старости рукописа узети су из цитиране литературе и из Изложбе српске писане речи (НБС, Београд 1973).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Јаг. Мар. — Јагићево издање Маријинског јеванђеља;
- Ј-Р Мир. — Г. Јовановић и Н. Родић: Мирослављево јеванђеље (издање споменика са лекс. паралелама из *Рх, Мп, Бд-Вв, Вук, Црк, Хил*);
- Јов. Зам. итеръ — Г. Јовановић: Синонимика заменице итеръ у јеванђељима српске редакције, *ЈФ XXXIII*, 173—178;
- Јов. Најст. четв. — Г. Јовановић: Најстарија српска четворојеванђеља у светлу неких лексичких особености, *ЈФ XXXVI*, 89—100;
- Јов. Накн. грец. — Г. Јовановић: О „накнадној” лексичкој грецизацији у српским јеванђељима XIV века, *НССВД VIII*, 315—323;
- Јовић. Грч. поз. — Р. Јовићевић: Грчке позајмице на -е у старословенском језику, *ПКЈИФ XLVII—XLVIII*, 43—56;
- Јовић. Лич. им. — Р. Јовићевић: Лична имена у старословенском језику (монографија), Бгд. 1985, 1—192;
- Ков. Грециз. — Р. Ковачевић: Неки проблеми грецизације у црквенословенским апостолским текстовима у XIV и XV веку (на примеру глаголских префикса), *НССВД 14/1*, 123—127;
- Микл. — Ф. Миклошич: *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Беч 1862—65;
- П-Ј Текст. саст. — М. Пешикан и Г. Јовановић: Текстолошки састав и основне одлике текста најстаријих српских четворојеванђеља, *ЈФ XXXI*, 23—53;
- П-Р Огл. — М. Пешикан и Н. Родић: Огледи обраде речи у јеванђељском речнику српске редакције, *ЈФ XXXIII*, 165—171;
- РЧА — речник Чехословачке академије — *Slovník jazyka staroslověnského, Československá akademie věd*, Праг 1958— ;
- Стеф. Парал. архиереи — Д. Стефановић: Неки аспекти испитивања словенских паралела грчке речи *archiereus* у црквенословенским јеванђељским и апостолским текстовима . . ., *Balkanica 10*, 51—74;
- Фасм. ЭСР — М. Фасмер: *Этимологический словарь русского языка, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева*, Москва 1964.

О односу лексике Дш и М

1.

Основни поступак у обради лексичких одлика четворојеванђеља краља Душана био је да се утврди у чему се лексика овог јеванђеља разликује од лексике Маријинског јеванђеља. Маријинско јеванђеље узето је због велике архаичности. Истина, у фонетском погледу оно не спада међу најконзервативнија, јер се у њему често мешају јерови, а има и много појава вокализације полугласника, као и специфичних асимилација (нпр. разлжчаатъ ум. -аетъ). Међутим, у погледу текста Маријинско јеванђеље узима се као несумњиво најархаичније стсл. четворојеванђеље. То се огледа како у граматички (нпр. заступљена су сва три типа аориста, супин и др.) тако и у лексички. Сматра се да је ово јеванђеље веома блиско првобитном ћирилометодијевском четворојеванђељском тексту. Поједини изузеци, као што су замена етеръ са единъ или коуръ са кокотъ, који су у литератури констатовани као иновације у М, не представљају сметњу за третирање разлика Дш од М као иновација у Дш.

Ексерпиране су све разлике речи ако је у њима била нека различита морфема, основна, префиксна или суфиксна. Нису узимане у обзир разлике у флексивним морфемама (деклинација, конјугација, придевски вид и сл.), изузимајући неке појаве лексикализације граматичког броја (као народъ-народи, плѣвель-плѣвели). Осим разлика у морфемама, праћене су и неке друге разлике у лику речи, као што су битније фонетске варијанте и битније разлике у адаптацији преузетих туђих речи и имена, иако се у овоме није тежило потпуној исцрпности.

Тражећи лексичка одступања Дш од М, подвукао сам и исписао на листиће близу 2300 одступања. Како се она једним делом понављају, тј. иста изворна реч замењује се истом иновацијом, тај број се свео на око 1300 различитих одступања, за која је, као што је већ речено, нађено близу 2300 потврда.

Од тог броја, као лексички мање битне варијације, издвојено је око 470 различитих одступања, са близу 720 потврда. Тако је за главне лексичке иновације, које ће се поредити са српским јеванђељима (в.т. 6. и даље), остало близу 830 различитих одступања, са око 1570 потврда, на којима ће се углавном заснивати анализа.

Посебан проблем представљају разночтенија која не значе просту замену синонима или истозначних лексичких варијаната, него разлике у тексту. Она једним делом представљају битне садржајне разлике, нпр. у Јо 1.40 десетъи Дш ум. деватъи М, или у Лк 14.5 сынъ Дш ум. осълъ М. Другим делом су то разлике у стилизацији реченице, које утичу на употребу појединих речи. Део ових разлика укључен је у компаративну анализу, зато што су и оне битне за међусобни однос разних споменика и зато што доводе до развоја лексике. Нпр. књезъ бѣсовъскъ Дш ум. књаѣСъ бѣсъ М представља само стилизациону разлику, али то доводи до уношења речи бѣсовъскъ, које нема у М. Други пример: у Јо 13.18

пета Дш (вздвиге на ме петоу своју) ум. прѣльштение М представља садржајну разлику, али она доводи до уношења речи пета (стсл. пѣта), које нема у М.

Највећи број одступања Дш од М не значи успостављање нових лексема којих нема у фонду М, него само друкчији распоред и употребу постојећих речи. Неке речи у Дш донекле мењају распоред у односу на М, али без одређене тенденције, тако да у Дш налазимо двосмерну замену синонима; нпр. видѣти ум. оузърѣти × 6, а обратна замена × 5; власть ум. област × 5, а обратно × 4; грести ум. приити × 2, обратно × 2 (стилизи. разлика); дѣяти ум. творити × 4, обратно × 2; пригласити ум. призѣвати × 2, обратно × 1; решити ум. глаголати × 7, обратно × 4. Међутим, код неких парова синонима учоава се у Дш одређена тенденција, тј. један се синоним потискује, а други шири; нпр. велик ум. велии × 21, а без обратне замене; вѣстати ум. вѣскрѣснѣти × 4, а обратно × 1; ити ум. грести × 11, а обратно × 2; лицемѣрь ум. упокрить × 9, а обратно × 1; оставити ум. отъпоустити × 11, а без обратне замене.

2.

Нађен је, ипак, у Дш знатан број лексичких јединица којих у одговарајућем облику нема у М (судећи према речнику у Јаг. Мар.). Најпре ће се набројити оне које можемо сматрати формалним варијацијама без битнијег лексичког значаја, иако и међу њима има значајних за историју језика.

Примери. — благословѣвити (у М благословити, и даље ће се у загради наводити паралеле из М) Лк 24.30. — бледити (блѣдити) Мт 22.29; Мк 12.24, 27. — блистаниѣ (блисцание) Лк 11.36. — блистати се (блисцати сѣ) Лк 9.29; 17.24. — блѣстѣти се (блѣштати сѣ) Лк 24.4. — брат- (братр-), редовна замена. — бѣгѣство (бѣство) Мт 24.20; Мк 13.18. — бѣсовѣскѣ (ген. мн. бѣсъ) Мт 9.34; 12.24; Мк 3.22; Лк 11.15. — вель-блоуждѣ (вельбѣждѣ) Мк 1.6. — вражиѣ (ген. јд. врага) Лк 10.19. — вѣжигати (вѣжисати) Лк 15.18. — вѣзрасти (вѣздрости) Мт 13.32. — вѣмештати (вѣметати) Лк 12.28. — вѣдѣ (вѣмѣ) Мт 25.12; Јо 9.25. — га-соушт- (гашѣшт-) Лк 3.17. — гвоздѣнь (гвоздиѣнь) Јо 20.25, бис. — гороушичѣнь (гороушѣнь) Мк 4.31. — гроздиѣ (гроздѣ) Лк 6.44. — давати (дати, даѣти) Лк 11.3; 6.30. — дидрахма (дидрагма) Мт 17.24. — довьлѣитѣ (довьлетѣ) Јо 4.7; 14.8. — драхма (драгма) Лк 15.9. — дрѣколи (дрѣколи) Мт 26.55. — ждрѣбе (жрѣбѣ) Мт 21.2, 5, 7. — желаниѣ (желѣние) Лк 22.15. — жрѣвьѣнь (жрѣвьѣ) Мт 24.41. — земљѣнь (земљѣ, земљѣскѣ) Мк 4.31; Мт 24.30. — зуобѣнь (дат. мн. зѣбомѣ) Мт 24.51. — игљѣнь (игљѣиѣнь) Мк 10.25; Лк 18.25. — изѣжденѣть (ижденѣть) Мк 7.26. — изѣчистити (иштѣтити) Лк 17.14, 17. — изѣчѣтѣнь (иштѣтѣнь)

Лк 12.7. — изышьдъ (ишьдъ) Мт 20.3, 5. — иноудѣ (инждоу) Јо 10.1. — иродиа (иродиада) Мт 14.3. — искорѣнити (искорениги) Мт 15.13. — исаильтѣнинъ (израилминъ) Јо 1.48. — исцѣлѣвати (исцѣлѣати) Мк 6.13. — кананитъ (кананѣи) Мт 10.4; Мк 3.18. — корѣниѣ (корение) Мк 11.20. — коустодиа (коустодиа) Мт 27.65. — куринѣанинъ (куринѣи) Лк 23.26. — лишати се (лишити сѧ) Лк 15.14. — лъжесъвѣдѣтельство (лъжесъвѣдѣние) Мт 15.19. — лъжесъвѣдѣтельстввати (лъжъ съвѣдѣтель быти) Лк 18.20. — маломоштѣнъ (маломоштѣ) Лк 14.13. — мариамъ (мариа) Мт 13.55; Лк 1.27, 30 и др. — младѣнѣцъ (младѣнѣцъ) Лк 1.41; 2.16; 18.15. — мощѣно (възможѣно) Мт 24.24. — мръзѣко (мръзость) Лк 16.15. — моучѣнъ (въ мѣцѣ) Мт 13.33. — наоутриѣ (оутрѣи дѣнь, ютро) Јо 1.44; 8.2. — обомъ (оубо, текстол. разлика) Мт 13.30. — обыдѣниѣ (обѣдание) Лк 21.34. — одѣвати (одѣвати) Мт 6.30. — отъчѣство (отъчѣствие) Мт 13.54; Мк 6.1, 4; Лк 2.4. — оцѣтѣнъ (оцѣтѣнъ) Мк 15.23. — оцѣпениѣвати (оцѣпѣнѣати) Мк 9.18. — паданиѣ (падение) Лк 2.34. — падѣте (падѣте) Лк 23.30. — пепель (попелъ) Лк 10.13. — пльновениѣ (плиновение) Јо 9.6. — плѣноути (плинѣти) Мк 7.33; 8.23; Јо 9.6. — поваплинѣ (повапѣненѣ) Мт 23.27. — погрѣсти (погрѣти) Мт 8.21, 22; Лк 9.59, 60. — погрибаниѣ (погрѣбание) Мт 27.7. — погрибати (погрѣбати) Јо 19.40. — погыбѣль (погыбѣльнъ) Јо 17.12. — подавати (подати) Лк 6.29. — почрѣсти (почрѣти) Јо 4.7. — право (правѣ) Лк 7.43; 10.28. — проповѣдовати (проповѣдати) Лк 8.1, 39. — прѣпроудѣ (прапрѣдѣ) Мк 15.20. — пѣтѣнѣцъ (пѣтѣнѣцъ) Лк 2.24. — пѣнѣзѣ (пѣнѣсѣ) Мк 12.15. — разъчѣтетѣ (раштѣтетѣ) Лк 14.28. — сатана (сотона) Мт 12.26; 16.23; Лк 4.8. — сѣмо (сѣмо) Јо 4.16. — ситѣ (сатѣ) Мт 13.33. — скрозѣ (сквозѣ, сквозѣ) Мт 19.24; Мк 2.23; 9.30 и др. — скрѣжетати (скрѣжѣтати) Мк 9.18. — скоудѣльничѣ (скѣдѣльничѣ) Мт 27.7. — страшливѣ (страшивѣ) Мт 8.26; Мк 4.40. — стѣклѣница (стѣклѣница) Мт 23.25; Мк 7.4, 8; Лк 11.39. — соубота (sobota) Мт 12.8, 10, 12 и др. — трава (трѣва) Мк 4.28; Лк 12.28; Јо 6.10. — тѣжѣ (тѣ) Мк 1.8. — оуа (оуа) Мк 15.29. — оугашати (оугасати) Мк 9.46. — оуничѣжити (оуничѣжити) Мк 9.12. — оупитати (оупитѣти) Лк 15.27. — христосъ (хрѣстѣ, уп. Јовиѣ. Лич. им., 98—99) Јо 7.26, 27, 31 и др. — хоузанѣвъ (хоузанѣ) Лк 8.3. — царѣ (цѣсарѣ) Мт 14.9; Мк 6.14; Лк 1.5. — цѣлѣвати (цѣлѣвати) Мк 9.15; 15.18. — четвѣрицею (четворицею) Лк 19.8. — чловѣчъ (чловѣчскѣ) Мт 12.8; 16.13 и др. — чоуждѣ (тоуждѣ, у Дш је русизам) Лк 16.12; Јо 10.5, бис. — ѣчѣнѣнъ (ѣчѣнѣнъ) Јо 6.9, 13. — ѣце (аице) Лк 11.12. — ютрѣи (оутрѣи) Мт 27.62.

Овом списку могле би се додати још неке фонетске варијације (где ум. кѣде, кромѣшни ум. кромѣштѣни, вѣнѣшни ум. вѣнѣштѣни и сл., последице испадања слабог полугласника), затим неке варијације у обликовању грцизама, као алонъ ум. алгоуинѣ, леуи ум. лѣвѣи (уп. Јовиѣ. Грч. поз., 47, 54) и др.

Неке варијације које би по лингвистичкој природи могле ићи у овај списак остављају се за следећи, јер су важне као разлике међу споменицима и њиховим групама. Нпр. облици небесѣскѣ, чловѣчѣскѣ карактеристични су за старе тетре, а небесѣнъ, чловѣчъ за апракосе.

3.

Даље ће се изложити оне речи из Дш које су нове у односу на М, а могу се узети као битне лексичке (или лексичко-текстолошке) разлике. За ове речи додаваће се, на основу стсл. речника Чехословачке академије наука (РЧА), податак да ли реч која је нађена у Дш (а нема је у М) има аналогију у неком другом класичном стсл. споменику (скраћенице споменика в. у уводу). Ово сравањење могућно је само до слова С, јер РЧА није још завршен.

Примери. — багрѣница (у М порфира, и даље ће се у загради наводити паралеле из М) Лк 16.19. Има у О Су. — багрѣнѣ (прапржднѣ) Јо 19.2, 5. Има у О. — благодарити (хвалж въздати) Мк 8.6; 14.23; Лк 22.17; Јо 6.11. Има у Су. — блѣстѣти се (лѣштати сѣ) Мк 9.3. — блюдити (назирати) Лк 14.2. — бѣдѣно (неоудобѣ) Мт 19.23. Има у Су. — бѣдѣнѣ (лютѣ) Лк 11.53. — бѣлильникѣ (гнафеи) Мк 9.3. — веригѣ (желѣзное жже) Мк 5.3, 4. Има у А О Су. — вести се [основа вез-] (ѣхати) Јо 6.17. Има у Су. — видѣ (зракѣ) Лк 3.22. Има у Су. — влѣчьць (рѣшии) Мт 7.16. Има у Су. — вѣвѣрити (натѣкати) Лк 6.38. Има у Пса Су. — възирати (зрѣти) Лк 4.20. Има у Еу Кло Су. — възкраи (возкрилие) Лк 8.44. Има у Су. — вѣставити (вѣскрѣсити) Јо 12.9. Има у Еу Су. — възсоулити (власфимисати) Мк 3.28, 29. У Су има възсоулити. — вѣторон (вѣторицеѣ) Мк 14.72; Јо 3.4; 9.24. Има у О Кло Су. — вѣтинѣ (вѣи) Мт 24.32. — вѣяти (доухати, дѣхати) Лк 12.55; Јо 6.18. Има у Су. — горѣнии, горѣнии (гора) Лк 1.39. Има у А О Су. — горѣ (вѣ испрѣ) Јо 11.41. Има у С О Су. — господѣствовати (оустоѣти) Мк 10.42. — граблѣнииѣ (хѣштение) Лк 11.39. Има у Су. — гроздиѣ (грозни) Мт 7.16. — грѣлица (кагрѣличиштѣ) Лк 2.24. Има у Пса. — даже, даже до (до) Мт 13.30; 22.26; 24.21; 27.51; 28.15. — десетѣ градѣ (декаполь) Мт 4.25; Мк 5.20. — десетѣствовати (отѣдес.) Мт 23.23. — домовѣникѣ (господинѣ, г. домоу, г. храминѣ) Мт 20.11; Мк 14.14; Лк 12.39. — домоу строитељ (икономѣ) Лк 16.8. — дрѣжавѣнѣ (славѣнѣ) Лк 1.3. Има у О Пса Еу. — дрѣводѣлинѣ (тектоновѣ) Мт 13.55. — дѣвашти (дѣва кратѣ) Мк 14.72. — дѣла (ради и др.) Мк 2.4; Лк 5.19; 6.22; Јо 5.16, 18 итд. Има у С Су. — жидове (иудеи) Јо 1.19; 2.20 итд., све у јев. по Јовану. Има у З Су, а и у М на једном месту налазимо жидовинѣ (Јо 4.9). — жидовскаѣ (иудѣи) Лк 3.1, жидовсѣ (иудеискѣ) Лк 1.5, 65; 7.3; Јо 2.6, 13 итд. Има у Еу Кло Су. — жизнь (животѣ) Јо 12.50. Има у А С З О Еу Кло Су. — жѣрьць (иереи) Мт 12.5; Лк 1.5; 5.14; 10.31; 17.14; Јо 1.19. Има у Су. — жѣрьцьскѣ (архиереискѣ) Лк 23.23. Има у Су. — жѣрьцьство (по оуставоу жѣрьцьства ум. по обычаю иереискоумоу) Лк 1.9. — завѣса (катапетазма) Лк 23.45. — заключити се (закленѣти сѣ) Лк 4.25. Има у А О С Су. — запона (катапетазма, опона) Мт 27.51; Мк 15.38. — здравовати (исцѣлѣти) Лк 7.10. — знои (варѣ) Лк 12.55. Има у Су. — избилувати (избѣвати) Лк 15.17. Има у Су. — изьноутрѣ (из оутрѣдѣж) Мк 7.21. — иманиѣ (доволѣ) Лк 14.28. Има у Еу Су. — инородѣникѣ (иноплеменѣникѣ) Лк 17.18. — кадило (тѣмьанѣ) Лк 1.10. Има у Пса Еу. — камѣць (камы) Јо 8.7. Има у Су. — кладезѣ (стоуденѣць) Лк 14.5;

Јо 4.6, 11, 12. Има у З Еу. — кобрь (копръ) Мт 23.23. — ковѣчежыцъ (скриница) Јо 12.6; 13.29. Има у З А. — комарь (мъшица) Мт 23.24. — корити (досаждати) Лк 11.45. Има у Су. — котыга (хитонъ) Јо 19.23. Има у Су. — кривъ (стръпътънъ) Лк 3.5. Има у А. — късьнъ (мъжднъ) Лк 24.25. — коупилиште (коупля) Мк 7.4. — лаптель (засѣдникъ) Лк 20.20. Има у Пса. — лихоиманиѣ (лихоимѣствие, стоудоудѣание) Лк 12.15; Мк 7.22. Има у Еу. — лѣбноѣ мѣсто (краниево м.) Мк 15.22. Има у Еу. — лѣнь (прѣтъ) Мт 12.20. — лѣнивъ (лѣнъ) Мт 25.26. Има у А О С Су. — любодѣивъ (любодѣи) Мт 12.39. — лютѣи (гории, комп.) Лк 11.26. Има у Су. — масло (олѣи, олеи) Мт 25.3, 4; Мк 6.13; Лк 7.46; 10.34; 16.6. Има у З Еу Су. — мировати (миръ ѣти) Мк 9.50. — моль (тъля) Лк 12.33. — моудрѣствовати (мыслити) Мк 8.33. Има у Еу. — многашти (мъножицѣж, многы краты) Мт 17. 15, бис; Мк 9.22; Јо 18.2; Мк 5.4. Има у А С Кло Су. — мѣдница (лепта, трѣхътъ, драгма) Мк 12.42; Лк 12.59; 15.8, бис. Има у Су. — мѣшьць (мошьна, пира, врѣтишта) Мт 10.10; Мк 6.8; Лк 10.4; 22.35, 36. — назнаменовати (клепати) Јо 12.33; 18.32; 21.19. Има у А Су. — наслѣдиѣ (достоѣние) Мк 12.7; Лк 12.13. Има у С Еу. — начельникъ (н. събороу ум. архисунагогъ) Мк 5.22, 35. Реч начельникъ потврѣна је у Еу. — не брѣшти (не родити, не радити) Мт 6.24; 22.5, 16; Лк 10.13, 40. Има у З А О С Су. — небесънъ (небесъскъ) Мт 4.17; 8.20 итд. Има у А О С Унд. — непокоривъ (противънъ) Лк 1.17. — ноуж(д)но (невола, неоудобъ) Мт 18.7; Мк 10.24. — нь тъкмо (тъкмо) Мт 12.4, 39; 15.24 и др. — нь тъчипо (тъкмо) Јо 6.22, 46. Ова и претходна иновација долазе у негативним реченицама, кад тъкмо значи „осим”. — нѣкоторыи (етеръ, у М единъ) Лк 21.5; Јо 5.5; 10.20. Има у О Су. — обновлениѣ (енкение) Јо 10.22. Има у О Еу Су. — обрадованъ, -овати (благодатьнъ) Лк 1.28. Има у Су. — оглаголати (възглаголати) Лк 11.54. Има у Су. — одебелѣти (отлѣстѣти) Мт 13.15. — ожесточати (окаменити) Мк 6.52. — окрочити (осѣсти) Лк 19.43. Има у З. — оловина (сикера) Лк 1.15. — онѣде (сьде, овѣде) Мт 24.23; Мк 13.21; Лк 17.21, 23. Има у Су. — онъ сиць (етеръ) Мт 26.18. Има у Су. — оплѣвати (у М испуштено) Мк 10.34. Има у З А О Су. — оскопити (исказити) Мт 19.12, бис. — отаи (тай) Јо 18.20. Има у О Еу Су. — отегъчати (быти тажкъ, б. таготънъ, отажати) Мт 26.43; Мк 14.40; Лк 21.34; Има у З А С. — отъчати (чаѣти) Лк 6.35. Има у Су. — оцѣстити (милостивъ быти) Лк 18.13. Има у О Пса Еу Су. — пѣта (прѣлыште-ние, текстол. разлика) Јо 13.18. Има у З Су. — пѣтъкъ (параскевѣнии) Мт 27.62; Мк 15.42 итд. Има у А О С Су. — пештера (пештъ) Јо 11.38. Има у О С Су. — питиѣ (пиво) Јо 6.55. Има у Пса Еу Су. — плавати (ѣхати) Лк 8.23. Има у Су. — плѣнъ (користъ) Лк 11.22. Има у Ки Пса Еу Су. — повелѣвати (прѣтити) Лк 8.29. Има у Кло Су. — поводънниѣ (наводие) Лк 6.48. — пожирати (поглѣштати) Мт 23.24. — понижати се (мънити сѣ) Јо 3.30. — понѣва (лентии, риза) Јо 13.4; 19.40. Има у Еу. — порождениѣ (иштѣдие) Лк 3.7. Има у Кло Су. — постоупити (възѣхати) Лк 5.4. — посланъникъ (апостоль) Јо 13.16. — потъчениѣ коуштъ (скинопигия) Јо 7.2. — похоулати (оуничъжати) Лк 18.9. Има у Зогр-одл. — право (аминъ) Мт 23.36; 24.47 итд. Има у А С Су. — привидѣнии (при-

зракъ) Мт 14.26. Има у Еу. — прилоучити се (прикључити сѡ) Лк 13.1. Има у О. — приимъць (гостиньникъ) Лк 10.35. — пропасть (пропадъ) Лк 16.26. Има у З А О С Су. — проходъ (афедронъ) Мт 15.17; Мк 7.19. — пръвосвештеньникъ (архиереи) Мт 16.21; 21.15; Мк 11.18; 15.11; Лк 9.22. — пръвосѣданиѣ (прѣждесѣдание) Мк 12.39. — прѣдъставити (поставити) Лк 2.22. Има у Су. — прѣдъстати (пристати) Лк 2.38. Има у Су. — прѣдъстоати (стоати) Мк 14.69; 15.35. Има у З Кло Су. — прѣльсть (лъсть) Мк 4.19. Има у Су. — прѣрѣковати (прѣити) Мк 8.32. — прѣславнь (дивнь) Лк 5.26. Има у О Пса Еу Су. — прѣспѣвати (спѣти) Лк 2.52. Има у Су. — поуштена (подъпѣга, подѣбѣга) Мт 5.32; 19.9. Већ у М имамо синтагму: поуштеноу отъ мѣжа Лк 16.18, али се у Дш реч осамостаљује (у Св се јавља именица поуштеница). — пѣтъль (коуръ, у М кокотъ) Мт 26.34, 74, 75 итд. — разграбити (расхѣтити) Мт 12.29. Има у Су. — разити се (разбѣгнѣти сѡ) Мк 14.27. Има у Пса Кло Еу. — распети (пропѣти) Мт 27.22, 26, 38 итд. Има у З А О С Еу Кло Су, једном и у М (Мт 27.44: распѣта). — расоудити (оусжмѣнѣти сѡ) Мк 11.23. Има у Пса Су. — свештеньникъ (архиереи) Мт 8.4. Има у Еу. — свирати (пискати) Мт 11.17; Лк 7.32. Има у З. — свирити (бѣдѣти, текстол.) Лк 2.8. — сицевъ (сиць) Јо 9.16. Има у А Су.

За неке речи из Дш нема у РЧА аналогија из класичних стсл. споменика, али има из редакцијских (будући да је РЧА укључио грађу и из неких редакцијских споменика). Тако у РЧА налазимо аналогије и за ове речи из горњег списка (у загради ће се указивати на најстарије потврде и њихову редакцијску припадност): господствовати (XIII в., рус. редакција), десетъствовати (XII в., рус. и буг.), домовьникъ (XII—XIII в., буг.), дѣвацти (XII в., буг.), любодѣивъ (XIII в., рус.), мољ (XII в., рус.), непокоривъ (XII в., рус. и буг.), пожирати (XIII в., рус.), понижати се (XIII в., рус.), проходъ (XII в., буг.), прѣрѣковати (XIII в., рус.).

Још за неке од наведених речи могу се наћи у Микл. редакцијске аналогије старије од XIV века, као из XI в. съдравовати (у Дш здравовати), из XII в. дрѣводѣлинь и запона, из XIII в. бѣлильникъ, гроздии (обе из Иловичке крмчије), комаръ.

4.

Даље (од другог дела слова С) није било могућности сравњивања с РЧА због недовршености овога речника. Преостале речи из Дш којих нема у лексичком фонду М навешће се без паралела.

Примери. — старѣшина жъръчъскъ (у М архиереи, и даље ће се у загради указивати на паралеле у М) Јо 11.49, 51. — старѣшина жъръчъ жидовъскъ (архиереи иудеискъ) Јо 19.21. — старѣшина съборишта, ст. събороу (архисунагоъ) Лк 8.49; 13.14. — старѣшина пироу (архитриклинь) Јо 2.8, 9, бис. — строитељ (приставьникъ) Лк 12.42; 16.1, 3. — стропъ (скждълъ) Лк 5.19. — соупърьникъ (сжпъръ) Мт 5.25; Лк 15.28; 18.3. — соуродъникъ (у мн., ум. рождение) Лк 1.58; 2.44; 14.12. — сѣвла-

дати (оустојати) Лк 22.25. — сѣвѣсть (у М испуштено) Јо 8.9. — сѣгласити се (прикљочити сѣ) Лк 5.36. — сѣгосподствовати (оустојати) Мт 20.25. — сѣдравовати (в. у т. 3. здравовати). — сѣжиганмо (олокавтоматъ) Мк 12.33. — сѣкровищъноѣ хранилиште (газофилакии) Мк 12.41, бис, 43; Лк 21.1. — сѣлоучаи (прикљочаи) Лк 10.31. — сѣлоучити се (кљочити сѣ) Лк 1.9. — сѣспрешти (сѣчетати) Мт 19.6; Мк 10.9. — сѣрадовати се (радовати сѣ съ, уп. Ков. Грециз., 125) Лк 15.6, 9. — сѣтирати (истирати) Лк 6.1. — сѣровъ (сѣръ) Лк 23.31. — тришти (три краты) Мт 26.34, 75 итд. — трѣба (жрѣтва) Лк 13.1. — тѣчию (тѣкъмо) Јо 5.18; 12.9; 17.20; уп. и нѣ тѣчию. — тѣштати се (млѣвити) Лк 10.40. — оудавити се (вѣзвѣсити сѣ) Мт 27.5. — оудалати (вѣсприѣти, текстол. разлика) Мт 6.2, 5, 16; Лк 6.24. — оукарати (осжждати) Лк 6.37. — оумилосрѣдити се (милъ быти) Лк 15.20. — оумлькноути (оумльчати, прѣмльчати) Лк 4.35; 19.40. — оунѣвати (драселовати) Мт 16.3. — оуроко (оброко) Лк 3.14. — оуставити (повелѣти) Лк 3.13. — оуставъ (объчаи) Лк 1.9. — оутѣшителъ (параклитъ) Јо 14.16, 26; 15.26; 16.7. — оучестии (ефимерии) Лк 1.5. — оучрѣждении (чрѣждение) Лк 5.29. — храмъ кровънѣи (газофилакии) Јо 8.20. — хоуждии (тачаи) Јо 2.10. — цѣдити (оцѣждати) Мт 23.24. — цѣта (лепта) Лк 21.2. — четвѣртовладоушт-(-властѣствоуѣшт-) Лк 3.1. — чловѣчъ (чловѣчскъ) Мт 12.8; 16.13 итд. — чрѣвленица (висонъ) Лк 16.19. — штедръ (милостивъ) Лк 6.36, бис. — ѣгодичина (сукамина, сукомориа) Лк 17.6; 19.4. — идиородѣнь (иночадъ) Лк 7.12; 8.42; Јо 3. 16, 18. — идиночедъ (иночадъ) Лк 9.38.

5.

Иновације о којима је било речи (т. 2—4) не представљају просто увећавање лексичког фонда Дш у односу на М, јер се на другој страни догађа обратни процес. Различитим заменама знатан број стсл. речи засведочених у М потпуно је искључен из текста Дш.

Такве су, нпр., ове речи: архитриклинъ (у Дш замењено са старѣишина пируо, и даље ће се у загради указивати на замене у Дш), афедронъ (проходъ), благодатѣнь (обрадовањ), бжджштии (гредоуштии), вечерѣниѣ (вечера), властелъ (областѣ, текстол.), власти (обладати), власфимии (хоула), власфимисати и -млпати (хоулити, вѣскоулити), вѣзвалити (привалити), вѣзвѣсити сѣ (оудавити се), вѣздѣрати (искорѣнити), вѣзмласти сѣ (вѣзмоутити се), вѣ испрѣ (горѣ), вѣнисти (выложити), вѣнити сѣ (продајати се, цѣнити се), газофилакии (сѣкровищъноѣ, хранилиште), гостинѣникъ (приимѣцъ), градѣць (вѣсь), грознии (гроздии) жгѣнѣивъ (не могу глаголати), декаполь (десетъ градъ), динарѣ (сѣребрѣникъ), доволъ (имании), драселовати (оунѣвати), дѣхати (вѣѣти), дѣтиштѣ (отрочиштѣ), енкение (обновлении), епендитъ (срачица), ефимерии (оучестии), жалъ (гробъ), желѣние (желании), жегомъ (огнемъ одрѣжимъ), живлпати (живити), жителъ (гражданинъ), жрѣнѣвѣ или жрѣнѣи (жрѣвѣнъ), закленжти (закљочити, затворити), запечатѣлпати (знаменати), засѣдѣникъ (лаптелъ), икономъ (домоу строителъ), иноплѣ-

љаван лексички апарат из издања Мир, што су га припремили Гордана Јовановић и Никола Родић (Ј—Р Мир.). У том издању показане су лексичке разлике између Мир и шест других јеванђеља — три апракоса (Вук, Црк, Хил) и три тетре (Рх, Мп, Бд, а на местима где је овај последњи споменик оштећен и Вв). Пошто апракоси не садрже цео јеванђељски текст (иако садрже његов већи део), ни у издању Ј—Р Мир. нисмо имали паралела за све иновације које су се нашле у Дш. Да би се то надокнадило, и за оне делове текста којих нема у Мир извршено је упоређење грађе Дш са поменутим тетрама. Ради потпунијег увида у стање у XIV веку узета је поред Дш још једна тетра — Св (споменик нешто млађи од Дш), будући да споменици обухваћени у Ј—Р Мир не иду даље од краја XIII или почетка XIV века.

Будући да је Дш тетра, главна пажња је посвећена упоређивању с тетрама, и у овом одељку ће углавном о томе бити речи. Проблематика најстаријих српских тетра, њихових текстолошких типова и лексике у њима доста је проучавана у новије време, нарочито у радовима Г. Јовановић. Идентификоване су две групе четворојеванђеља из XIII века. Старју чине Рх и Мп, а другу, млађу Бд, Вв, Шч. Показало да се по конзервативности и чувању лексике првобитног тетра-текста (T_0) ни те групе нису јединствене, него се у њима разликују конзервативније и мање конзервативне секције. У првој групи конзервативна секција иде до пред крај Мт (око Мт 27.35). Одатле почиње млађа секција и иде до краја јеванђеља, с тим што у Рх постоје и друкчији уметци (Лк 12.3—48 и Јо 10.3—19.24), који су по конзервативности слични првој секцији (уп. П—Ј Текст. саст.). У другој групи тетра такође први део има конзервативније особине и тече до око Лк 9.28, а одатле почиње млађа секција, једнака с млађом секцијом из прве групе (уп. Јов. Најст. четв.).

Тако су се укупно показала четири типа текста у односу на T_0 , које можемо означити са T_1 , T_{1a} , T_2 и T_3 :

T_1 : заступљен у Рх и Мп од почетка јеванђеља до Мт 27.35;

T_{1a} : само у уметцима Рх (Лк 12.3—48 и Јо 10.3—19.24);

T_2 : у првој групи (Рх, Мп) од Мт 27.35 до краја, изузев уметака у Рх, као и у другој групи (Бд, Вв, Шч) од Лк 9.28 до краја;

T_3 : у другој групи (Бд, Вв, Шч) од почетка до Лк 9.28.

Према томе, ниједан од четирију уочених типова није засведочен на целом распону јеванђељског текста. Секције појединих типова неједнаког су обима, што се приближно види на овом графикону:

	Матеј	Марко	Лука	Јован
T_1	_____			
T_{1a}			—	_____
T_2	_____	_____	_____	_____
T_3	_____	_____	_____	

Ова непотпуност ограничава могућности упоређивања, јер се само мали број иновација Дш понавља довољно често и на разним местима да се може упоредити са паралелама у свим типовима.

7.

За поређење са српским тетрама узето је 825 битнијих лексичких (или лексичко-текстолошких) иновација Дш у односу на М. При овоме су посебно бројене све замене, а нису обједињаване оне које су међусобно сродне (нпр. корабљ ум. ладии и ум. ладиица рачуна се као две иновације). Није узиман у обзир ни број потврда, него се и вишеструко потврђена замена узима као једна иновација. Као аналогije у другим јеванђељима узети су само случајеви кад се иста замена јавља на истом месту у јеванђељском тексту као и у Дш одн. код вишеструко потврђених иновација кад бар на једном месту имамо такву подударност. Ако би се прибројиле аналогije које се јављају на неком другом месту у тексту (а не онде где и у Дш), онда би се њихов број повећао. Нпр. за вонга ум. ароматъ у Јо 19.40 узима се да је без аналогija (јер их нема на том месту), али такву замену налазимо у Т₂ на другом месту (Мк 16.1).

Поређења са српским тетрама показала су три слоја иновација (ако заједно узмемо Т₁ и Т_{1а}), а као четврти слој остају оне иновације за које нису нађене директне аналогije у тетрама из XIII века. Статистички налази су дати у табели.

Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	број инов.
+	+	+	+	+	1, и у Св
+	—	+	+	+	6, све и у Св
+	—	—	+	+	17, од њих 13 и у Св
+	—	—	—	+	5, од њих 1 и у Св
±	+	+	+	+	1, и у Св
±	—	+	+	+	3, све и у Св
±	—	—	—	+	5, од њих 2 и у Св
—	+	+	+	+	6, све и у Св
—	+	+	—	+	14, од њих 13 и у Св
—	+	—	—	+	4, од њих 1 и у Св
—	—	+	+	+	75, од њих 66 и у Св
—	—	+	—	+	129, од њих 71 и у Св
—	—	—	+	+	68, од њих 50 и у Св
—	—	—	—	+	491, од њих 96 и у Св
Свега					825, од њих 280 и у Св

У колони Т₁ са ± означене су иновације потврђене у Мп, али не и у Рх.

Што се тиче апракоса, може се начелно рећи да типу T_1 и T_{1a} по степену архаичности одговара Мир, као и први део Вук, док други део Вук, затим Црк и Хил више одговарају типу T_2 , односно тзв. мстиславско-јурјевском типу.

Даље ће се наводити примери лексике појединих слсјева. За иновације које су у Дш потврђене једном или двапут наводиће се сигнатуре места у тексту (јеванђелист, глава, стих). Ако има више потврда, у угластој загради наводиће се колико се пута таква иновација јавља у тексту Дш. Иза тога ће се само егземпларно наводити сигнатуре појединих места у тексту на којима се испољава подударност Дш са испоређеним тетрама.

8.

Као први слој иновација у Дш (идентификованих сравњењем са М) можемо узети оне које се јављају већ у типу T_1 или T_{1a} . Најпре ће бити изложене оне са аналогијама у типу T_1 .

Дш и T_1 T_{1a} T_2 T_3 Св: вѣровати ум. верж љати [×11] Мт 21.26; Јо 12.38 (остале потврде не наводе се, што важи и даље).

Дш и T_1 T_2 T_3 Св: лицемѣрь ум. упокрить [×9] Мт 24.51; Лк 12.56. — оставити ум. отъпоустити [×11] Мт 6.12; Лк 17.3. — оставлати ум. отъпоуштати [×8] Мт 6.12; Лк 5.20. — проходъ ум. афедронъ Мт 15.17; Мк 7.19. — прѣйти ум. прѣяхати [×5] Мт 14.34; Мк 6.53. — съб-лазн- ум. скандал- [×7] Мт 18.7; Лк 17.1.

Дш и T_1 T_3 Св: гробъ ум. жалъ Мт 8.28. — льнь ум. прѣтъ Мт 12.20. — напитати ум. натроути Мт 25.37. — одръ ум. ложе Мт 9.6. — пожирати ум. поглъштати Мт 23.24. — пръвѣи ум. прѣдѣнии Мт 20.27. — съвезати ум. събирати Мт 23.4. — творити ум. ходити (текстол.) Мт 23.3. — оудавити се ум. възвѣсити сѧ Мт 27.5. — оучитель ум. равви [×6] Мт 23.7.

Дш и T_1 T_3 : жрѣвѣнь ум. жрѣнѣвъ Мт 18.6; 24.41. — комаръ ум. мѣшица Мт 23.24. — четврѣтовластьѣ ум. тетрархъ Мт 14.1.

Дш и T_1 Св: оубити ум. избити Мт 22.6.

Дш и T_1 (само): исъхноути ум. оусъхнѣти Мт 21.20. — сить ум. сатъ Мт 13.33.

Неке иновације у оквиру T_1 потврђује само Мп (тј. Мп₁, прва секција овог споменика), а не и старије Рх:

Дш и Мп₁ T_{1a} T_2 T_3 : пѣтъль ум. коуръ (у М кокогъ) [×11] Мт 26.34; Јо 13.38 (уп. П—Р Огл., 168);

Дш и Мп₁ T_2 T_3 Св: блюдо ум. миса [×4] Мт 14.8; Мк 6.28;

Дш и Мп₁ T_3 Св: оставити ум. остати Мт 3.15; 19.14;

Дш и Мп₁ T_3 : поваплинь ум. повапъненъ Мт 23.27;

Дш и Мп₁ Св: подъкопати ум. подърѣти Мт 24.43.

Иако је, како смо видели, знатан број иновација из T_1 поновљен у Дш, остаје извештан број оних које се нису поновиле. Такве су: блазник ум. скандџџ, златица ум. скџлаш, зџвати се ум. нарицати сџ, иначе и вџноу ум. единаче, оцџштати ум. оцџждати, прџблажнати ум. скандалисати, село керамини ум. село скџдџљникново (уп. П—Ј Текст. саст., 31).

9.

Даље ће се навести аналогије иновација Дш с типом T_{1a} , тј. другим делом Јо у Рх. Условно се овој секцији прикључује и кратка секција Лк 12.3—48, где, у ствари, имамо местимично одступање од типа T_2 (у смислу веће конзервативности) и местимично подударање с тим типом. Примери из ове краће секције биће обележени звездицом.

Дш и T_{1a} T_2 T_3 Св: *благ- ум. добр- [×8] Лк 8.8; 12.18. — мур- ум. хризм- [×4] Мк 14.3; Јо 12.3. — наплњити ум. исплњити [×4] Мк 15.36; Јо 12.3. — петџк ум. параскевџни [×6] Мк 15.42; Јо 19.14. — скоро ум. њдрс [×5] Мт 28.7; Јо 11.29.

Дш и T_{1a} T_2 Св: багџрџњ ум. прапрџдџњ Јо 19.2, 5. — видџти ум. оувџдџти Јо 14.7. — вџзети ум. приџти [×6] Лк 19.12; Јо 13.4. — горџ ум. вџ испрџ Јо 11.41. — *господинџ ум. госпоџ [×4] Лк 12.45. — ковьчежџ ум. скриница Јо 12.6; 13.9. — *оскоудџти ум. скоудџти Лк 12.33. — пригласити ум. приџвати Лк 16.2; Јо 11.28. — прџдџстоџти ум. прџстоџти Јо 18.22. — распети ум. пропџти [×24] Мт 27.22; Лк 23.21; Јо 19.6. — *оугобџзити се ум. огобџзити сџ Лк 12.16. — *цџнџти се ум. вџнџти сџ Лк 12.6.

Дш и T_{1a} T_2 : вџ своџ си ум. вџ своџ Јо 16.32.

Дш и T_{1a} Св: вџзгласити ум. вџзџвати [×3] Јо 12.17.

Дш и T_{1a} (само): *имџти ум. мошти Лк 12.4. — котџга ум. хитонџ Јо 19.23. — понџва ум. лентиџ Јо 13.4.

И у типу T_{1a} констатоване су неке иновације у односу на М које се нису поновиле у Дш, као: глашати ум. зџвати, вџрџџ ум. вџрџџ, народџ ум. спира, прџстрџџ ум. стадиџ, соудильница и соудџште ум. преторџ (уп. П—Ј Текст. саст., 38).

10.

Као други слој можемо узети оне иновације Дш које имају аналогије у T_2 , али не и у T_1 или T_{1a} . Ово је условна хронологија, јер је тип T_2 засведочен у тетрама истовремено кад и T_1 и T_{1a} , а у апракосима слични тип налазимо већ у другом делу Вук. Међутим, он је типолошки млађи него T_1 и T_{1a} , јер му је својствена доста радикална ревизија најстарије стсл. лексике. Знатан број његових иновација понавља се у Дш, а део њих истовремено и у T_3 , односно Св, што ће се видети из прегледа који следи (он је селективан, јер би исцрпно навођење било преопширно).

Дш и Т₂ Т₃ Св: блюдо ум. миса [×4] Мк 6.28. — бѣлильникъ ум. гнафеи Мк 9.3. — веригы ум. жже желѣзное Мк 5.3, 4. — врачъ ум. балии [×4] Мк 2.17. — вьсь ум. градьць [×3] Мк 6.6. — вьторои ум. вѣторицеж [×3] Мк 14.72. — гласъ ум. шоумъ Лк 4.37. — дѣтськъ: изъ дѣтська ум. из отрочины Мк 9.21. — заключити ум. заклежти Лк 4.25. — затворити ум. заклежти Лк 3.20. — земля ум. соухо Лк 5.11. — испрѣва ум. искони [×3] Лк 1.2; Јо 6.64. — корабль ум. ладии, ладиица [×5] Мк 4.36. — коуць ум. сподъ Лк 9.14. — мьнѣти ум. непшчевати Мк 6.49; Лк 7.43. — не брѣшти ум. не родити (ра-) [×5] Мт 6.24; Лк 10.40. — обрадованъ ум. благодатьнъ Лк 1.28. — помазати ум. похризмити Мк 14.8. — прѣславнь ум. дивнь Лк 5.26. — рыбаць ум. рыбитвъ Лк 5.2. — сьтньикъ ум. кентоурионъ Мк 15.45. — хоула ум. власфимиа [×8] Лк 5.21. — чрѣво ум. жтроба Лк 1.42, 44. — илиньска ум. поганьини Мк 7.26.

Дш и Т₂ Т₃: долоу ум. низъ Лк 4.9. — иереи ум. архиереи (текстол.) Мк 1.44. — кривъ ум. стрѣпѣтънъ Лк 3.5. — многашти ум. множицеж [×4] Мк 9.22 (Св многоажьди).

Дш и Т₂ Св: аште ум. колиждо [×7] Мт 15.5; Лк 9.57. — без-оума ум. спьти Мт 5.22; Јо 15.25. — бити ум. тети Јо 19.1. — ближньии ум. искрньии [×5] Мт 22.39; Лк 10.27. — великъ ум. велии [×21] Лк 16.26; 21.23. — вѣгати ум. доухати Лк 12.55. — граблинии ум. хьштение Лк 11.39. — домоу строитель ум. икономъ Лк 16.8. — житъница ум. хранилиште Лк 12.24. — знои ум. варъ Лк 12.55. — коуцьць ум. пѣнажньикъ Лк 19.23. — кьнига ум. боуки Лк 16.6. — лоукавьии ум. непризнъ Лк 11.4. — масло ум. олеи [×6] Мк 6.13. — мѣдъница ум. лепта, трѣхътъ Мк 12.42; Лк 12.59. — мѣра ум. корыць Лк 16.7. — начело (мира) ум. съложение Лк 11.50. — пештера ум. пешть Јо 11.38. — потьчениъ коушьтъ ум. скинопигиа Јо 7.2. — пропасть ум. пропадъ Лк 16.26. — просити ум. хлѣпати Лк 16.3. — пьпъриште ум. стади Јо 6.19; 11.18. — старѣишина събороу ум. архисунагогъ Лк 13.14. — събориште ум. сьньмиште и сл. [×15] Мк 1.23; Лк 13.10; Јо 11.47. — соупьръникъ ум. сжпърь [×3] Лк 12.58. — трѣсть ум. усопъ Јо 19.29. — оутѣщитель ум. параклитъ [×4] Јо 14.16. — часъ ум. година [×19] Мт 24.36; Јо 1.40. — ѣгодичина ум. сукамина, сукомориа Лк 17.6; 19.4.

Дш и Т₂ (само): багрѣница ум. порфира Лк 16.19. — глаголати (къ себѣ) ум. ставати сѧ Лк 4.36. — дѣла ум. ради и др. [×15] Мк 2.4; Лк 5.19; Јо 5.16. — женеи се ум. женихъ Јо 2.9. — жидове ум. иудеи [×25] Јо 1.19. — жидовськъ ум. иудеискъ [×17] Лк 1.5; Јо 2.6. — жьрьць ум. иереи [×6] Лк. 1.5. — запона ум. катапетазма Мт 27.51. — корити ум. досаждати Лк 11.45. — мѣхъ ум. пира Лк 9.3. — нар'ды вѣр'ны ум. нарѣдъны пистикии Мк 24.3, сл. и Јо 12.3. — нь тъкъмо ум. тъкъмо [×9] Лк 11.29. — плѣнь ум. користъ Лк 11.22. — порождениъ ум. иштѣдие Лк 3.7. — почьто ум. вьскжж Мк 15.34. — право ум. аминъ [×10, од тога 8 у Јо] Јо 3.3. — стропъ ум. скжидьль Лк 5.19. — стьклѣница ум. алавастръ Лк 7.37. — сълоучаи ум. приключаи Лк 10.31. — трѣба ум. жрѣтва Лк 13.1. — оуроць ум. оброкъ Лк 3.14. — цѣлов-ум.

лобъз- Лк 7.45; 22.47. — цѣта ум. лепта Лк 21.2. — чръвльница ум. висонъ Лк 16.19. — кдиночедъ ум. иночадъ Лк 9.38.

У овом последњем одељку дошле су до изражаја неке маркантније особености типа T_2 , према којима су се каснија јеванђеља уздржаније односила (па их нема у T_3 и Св), а у Дш их налазимо највише у Лк и Јо.

Иако је велики број иновација типа T_2 поновљен у Дш, има и таквих које се не понављају, нпр.: акы ум. њко, алькати ум. постити, дьбрь огњна и изеро огњнои ум. ђеона, житиѣ ум. животоъ, масть благовоњнаѣ ум. муро, пастоухъ ум. пастырь, послоухъ ум. свѣдѣтель и сл., страна ум. ѡзыкъ и др. (П — Ј Текст. саст., стр. 32 — 35). Поред тога, неке иновације типа T_2 знатно су проређене у Дш, тако да лексика у Дш у целини може изгледати конзервативнија него у T_2 . Ипак, она ревизија лексике која је својствена типу T_2 има, како смо горе видели, знатног одраза на лексику у Дш.

11.

Као трећи слој иновација у Дш можемо узети оне које у српским тетрама налазе аналогije (на истом месту у тексту) тек у типу T_3 , тј. у првом делу тетра из друге пол. XIII в. — Бд, Вв и Шч. Видели смо да овај тип понавља многе иновације из првог и другог слоја, а овде ће се селективно изложити оне које су засведочене тек у T_3 (или у T_3 и Св), а не и у ранијим типовима.

Дш и T_3 Св: благовољнии ум. воља Мт 11.26. — блъстѣти се ум. лъштати сѡ Мк 9.3. — блюдо ум. паропсида (пор-) Мт 23.25, 26. — вльчьѣ ум. рѣпиѣ Мт 7.16. — глаголимъ ум. нарицаемъ [× 6] Мт 26.3. — дръжавьнъ ум. славьнъ Лк 1.3. — же ум. а [× 17] Мт 8.33; Мк 11.8. — заповѣдати ум. запрѣтити Мк 6.8; Лк 5.14. — лице: на лици ум. ниць [× 4] Мт 26.39. — мьногоцѣнънъ ум. драгъ Мт 26.37; Мк 14.3. — неправьда ум. нечистота Мт 23.25. — припасти ум. приразити сѡ Лк 6.49. — страна ум. земля, область Лк 8.36, 37. — сьребрьници ум. сьребро [× 4] Мт 28.15.

Дш и T_3 (само): двигноути се ум. подвисати сѡ Мк 13.25. — довольнои ум. похотоъ Мк 15.15. — дьшти ум. отъроковица Мк 7.30. — нарешти ум. именовати Лк 6.14. — пишта ум. мьзда Мт 10.10. — поздѣ ум. вечерь (-роу) Мт 16.2; 20.8. — цѣливати ум. цѣловати Мк 9.15; 15.18.

Изостанак подударности T_3 и T_2 добрим делом (у више од пола случајева) јавља се само на оним местима где није било прилике да се директно упореде један и други тип. Ипак је знатан део иновација имао могућности да се испољи у оба типа (било зато што се јавља у заједничкој секцији текста, од краја Мт до средине Лк, било зато што се иновација јавља вишеструко, у разним деловима текста), што је омогућило да се уоче стварне разлике и подударности двају типова.

Иновације Дш без аналоија у њеиџрама из XIII века

12.

Досад показане иновације Дш нису, у ствари, никаква специфичност овог споменика и његовог доба, него шире, делом и опште појаве у српским тетрама XIII — XIV века. На реду су појаве у којима ће бити много више специфичног, тј. лексичке иновације у Дш које (на истоме месту) немају аналоија у упоређеним ранијим тетрама. Оне су делом специфичност самог споменика, а делом одраз ширих узуса. О томе сведочи чињеница да се у нешто млађем Св понавља знатан део тих инсација (око 20%).

Због великог броја ових иновација, исцрпно ће се, као илустрација, навести само почетак списка, у оквиру слова а, б, в, г:

бесџдовати ум. глаголати Јо 4.27. — благоволити ум. вољж имџти Лк 11.48. — благодарити ум. хвалж въздати (и Св2) Мк 8.6; 14.23; Лк 22.17; Јо 6.11. — блюдити ум. назирати Лк 14.1. — болии ум. ваштии Лк 9.46. — боли ум. ваште (и Вук) Мк 14.5. — больше ум. лише Мк 12.40. — быти ум. достојати Јо 4.4. — быти ум. прикључити сџ Мк 6.21. — бџдно ум. неоудобџ Мт 19.23. — великџ ум. болии Мт 22.38. — великџ ум. ваштии (и Црк1 Хил1) Мт 20.26; Лк 9.48. — вести се (вез-) ум. џхати (и Црк) Јо 6.17. — веште ум. излиха Мк 7.36. — веште ум. паче Мт 20.31; Лк 7.42. — веште ум. боле Лк 3.13. — вештии ум. болии Мт 22.36; Јо 7.31. — видџ ум. зракџ Лк 3.22. — видџти ум. оузърџти (и Св3 Вук1 Црк1 Хил1) Мт 8.18; Мк 1.19; 5.6; Лк 5.27; 13.12; 15.20. — вина ум. непџштевание Мк 12.40. — винограџ ум. лоза (и Вук1 Хил2) Јо 15.1, 5. — владџка ум. воевода Мк 13.9. — вои ум. воевода Лк 22.4. — вони ум. ароматџ (и Вук) Јо 19.40. — врџть ум. врџтъпџ Јо 19.41. — врџме (по вџса времена) ум. лџто (и Вук Црк) Јо 5.4. — врџшти ум. метати Мк 15.24. — вџ оутрџи ум. вџ оутрџиини Мк 11.12. — вџ оутрџи ум. вџ оутрџи дџнь Јо 12.12. — вџ чрџвџ џмоушти ум. непраздџнаџ Мк 13.17. — вџ ютрџ ум. вџ оутрџи дџнь Јо 6.22. — вџвџрити ум. натџкати Лк 6.38. — вџдовица ум. вџдова (и Вук Црк Хил) Лк 18.3. — въздви-ноути (очи) ум. възвести Јо 4.35. — въздвижноути ум. вџскрџсити Јо 12.1, 7. — въздвижноути ум. възнести (и Вук Црк Хил) Лк 17.13. — възд-вигноути ум. възбоудити Мт 8.25. — възимати ум. отџимати (и Св1) Лк 6.29, 30. — възирати ум. зърџти Лк 4.20. — възискати се ум. мџстити сџ (и Св) Лк 11.50. — възмоутити се ум. възмџсти сџ Мк 6.50. — възмџ-рити ум. намџрити (и Црк) Мк 4.24. — вџлести ум. вџнити (и Мир) Мк 6.45. — вџнимати ум. блюсти сџ (и Мир) Мк 13.33. — вџнимати ум. видџти Мк 8.15. — вџнити ум. вџлџсти (и Св) Мк 8.13. — вџнити ум. вџхати Лк 8.23. — вџноутрџюдоу ум. вџнџтрџ (и Мир) Мт 7.15. — вџнџ ум. кромџ Лк 13.33. — вџпрашати ум. молити Јо 4.31. — вџскран ум. вџскрилие Лк 8.44. — вџскрџсноути ум. вџстати Мт 12.41. — вџспџти ум. възгласити Лк 22.60. — вџставити ум. вџскрџсити Јо 12.9. — вџста-ниџ ум. вџскрџснование Мт 26.32; 27.53. — вџстати ум. вџскрџнџти

Мт 14.2; Мк 14.28; Лк 8.55; 9.19. — вѣсходити ум. вѣздрости Мк 4.32. — вѣсходити ум. исходити (и Вук Црк Хил) Мт 24.27. — вѣходити ум. вѣннити Мк 1.21; Лк 10.5. — вѣдѣти ум. знати (и Мир1 Црк1 Хил1) Мт 11.27; 26.72; Јо 10.5. — вѣдѣти ум. оумѣти (и Св2) Мк 14.40, 68; Лк 12.56. — вѣроу ити ум. вѣрж имати Јо 14.11. — вѣтвиѣ ум. вѣие (и Св) Јо 12.13. — вѣтиѣ ум. вѣи Мт 24.32. — вѣяти ум. дѣхати Јо 6.18. — гнѣздо ум. пѣтеньци Мт 23.37. — годѣ ум. година (и Хил) Јо 8.20. — горњии ум. гора (и Св) Лк 1.39. — господѣствовати ум. оустоѣти Мк 10.42. — гражданиѣ ум. жителѣ Лк 15.15. — грести ум. приити Јо 4.25; 16.25. — гроздиѣ ум. грозни Мт 7.16.

Довде су иновације навођене редом, без одбира, а аналогije су (кад их има) показиване не само у Св него и у апракосима (колико су ушле у апарат издања Ј—Р Мир.). Бројка уз скраћеницу показује колико се пута јавља аналогija на цитираним местима, тј. на оним местима где је потврђена у Дш. Одавде се види да део ове групе иновација значи новину само у односу на тетре, а не и на апракосе.

13.

Даље ће се примери иновација у Дш којих нема у тетрама из XIII века наводити само селективно:

десетѣствовати ум. отѣдесатѣствовати Мт 23.23. — доволнь ум. достоинѣ Лк 3.16; 7.6. — домовъникѣ ум. господинѣ, г. домоу, г. храмини Мт 20.11; Мк 14.14; Лк 12.39. — домѣ ум. храмѣ (× 7, Св2) Мт 21.13, бис; 24.17; Мк 2.26; 11.17, бис; Лк 8.27. — домѣ ум. хранина Лк 7.37. — дѣвашти ум. дѣва краты (и Св) Мк 14.72. — дѣлателѣ ум. тѣжателѣ (и Св3) Мк 12.1, 2, бис. — жизнь ум. животь Јо 12.50. — завистѣ ум. жалость Јо 2.17. — завѣса ум. катапетазма Лк 23.45. — запона ум. опона Мт 27.51; Мк 15.38. — запрѣштати ум. велѣти Мк 1.27; Лк 4.36; 8.25. — здравовати ум. исцѣлѣти Лк 7.10. — знаменати ум. запечатѣлати Јо 3.33. — зѣвати ум. вѣпити (× 4, Св1) Мт 20.31; Мк 3.11; 11.19; Лк 18.39. — избытъѣ ум. оукроухѣ (× 3, Св1) Мк 6.43; 8.19; Јо 6.13. — измрѣти (въ водахѣ) ум. оутонжти (и Св) Мт 8.32. — изобиловати ум. избывати Лк 15.17. — изьноутрѣ ум. из жтрьждж Мк 7.21. — иманиѣ ум. доволѣ (Св имѣниѣ) Лк 14.28. — инородъникѣ ум. иноплеменьникѣ Лк 17.18. — искати ум. лаѣти (и Св) Лк 11.54. — искорѣнити ум. вѣздрати Лк 17.6. — искоусити ум. неврѣдоу сѣтворити Мк 12.10. — кадило ум. тѣмьанѣ Лк 1.10. — камыѣ ум. камы Јо 8.7. — кровѣ ум. сѣкровиште, таилиште. Мт 24.26; Лк 12.3. — коупилиште ум. коупля Мк 7.4. — лаѣтелѣ ум. засѣдъникѣ (и Св) Лк 20.20. — лице ум. видѣние Јо 5.37. — ловѣѣ ум. рыбарѣ Мт 4.18; Мк 1.16. — лоза ум. розга Јо 15.5. — лозинѣ ум. раждие Јо 15.6. — лоукавь, -а ум. сѣльѣ, зѣло (× 16, Св9) Мт 9.4; 12.35, бис, итд. — льбноѣ мѣсто ум. кралиево мѣсто Мк 15.22. — любодѣивѣ ум. любодѣи Мт 12.39. — мировати ум. мирѣ ѣти Мк 9.50. — молѣ ум. тѣла Лк 12.33. — моудрѣствовати ум. мѣслити Мк 8.33. — мѣдъница ум. драгма Лк 15.8, бис. — мѣра ум. (а)ссарии Мт 10.29. — мѣшьѣ ум.

мошна Мт 10.10. — мѣшць ум. пира Мк 6.8; Лк 22.35, 36. — мѣшць ум. врѣтиште Лк 10.4. — наставникъ ум. рав'ви Мк 9.5. — начело ум. власть Лк 12.11. — начельникъ събороу ум. архисунагогъ Мк 5.22, 35. — непокоривъ ум. противьнъ Лк 1.17. — ноуж[д]но ум. неволя, негодобъ Мт 18.7; Мк 10.24. — нь тѣчию ум. тѣкъмо Јо 6.22, 46. — область: подь областию ум. подь владыкоу, подь властелы Мт 8.9; Лк 7.8. — обновлении ум. енкение Јо 10.22. — образъ ум. скласъ Мт 22.19. — оглаголати ум. възглаголати Лк 11.54. — одебелѣти ум. отлѣстѣти Мт 13.15 (и Св). — ожесточати ум. окаменити Мк 6.52. — окрочити ум. осѣсти Лк 19.43. — оловина ум. сикера Лк 1.15. — онъ ум. ть (×8) Мт 15.28; 18.27, 28 итд. — онъ сиць ум. етеръ (и Св) Мт 26.18. — оскопоти ум. исказити Мт 19.12, бис. — отаи ум. таи Јо 18.20. — отроковица ум. дѣвица Мт 9.25. — отрочишь ум. дѣтишь Мт 11.16. — оцѣстити ум. милостивъ быти Лк 18.13. — падании ум. падение Лк 2.34. — пасти ум. разорити сѧ (Св пасти се) Лк 6.49. — пета ум. прѣлыштение (и Св, текстол.) Јо 13.18. — писании ум. кѣнигы (×14, Св12) Мт 26.54, 56; Мк 12.10 итд. — поведѣнии ум. наводие Лк 6.48. — погыбноути ум. заблждити Мт 18.12. — помѣшлати ум. рѣпѣтати Лк 15.2. — понява ум. риза Јо 19.40. — посланникъ ум. апостолъ (и Св) Јо 13.16. — послѣдовати ум. грести по, ходити по Мт 9.9, 38. — потоуп ум. вода (и Св) Мт 24.39. — потыштати се ум. подвигнѣти сѧ Лк 2.16. — походуати ум. оуничѣжати Лк 18.9. — поити ум. посагнѣти Мк 10.12. — право ум. въ истинѣ Лк 4.25. — праздникъ ум. днь великъ (и Св) Мт 27.15. — привидѣнии ум. призракъ (и Св) Мт 14.26. — приносити ум. приплодити Мк 4.8. — притежати ум. приобрѣсти Мт 25.22. — приемыць ум. гостиньникъ Лк 10.35. — приѣти (свѣтъ) ум. сътворити Мт 12.14; 27.1; 28.12. — продаѣти се ум. вѣнимъ бѣити Мт 10.29. — прѣвосвештеньникъ ум. архиереи (×5, Св3) Мт 16.21; 21.15; Мк 11.18; 15.11; Лк 9.22. — прѣтъ ум. платъ Мт 9.16; Мк 2.21. — прѣдании ум. заповѣдъ Мк 7.7. — прѣлъсть ум. льсть Мк 4.19. — прѣрѣковати ум. прѣтити Мк 8.32. — прѣторъ ум. притворъ (и Св) Јо 18.28. — поуштена ум. подѣлѣга, подѣбѣга (Св поуштеница) Мт 5.32; 19.9. — разграбити ум. расхѣтити Мт 12.29. — разоумѣти ум. оштоутити Мт 24.39; Лк 9.45. — разоумѣти ум. чисти Мт 12.3. — рамо ум. плеште (и Св) Мт 23.4. — рана ум. ѣзва Лк 10.10. — расоудити ум. оусжмѣнѣти сѧ Мк 11.23. — риза ум. хламида Мт 27.28. — родъ ум. рождение Лк 1.61. — рождении ум. иштѣдие (и Св) Мт 12.34. — свештеньникъ ум. архиереи Мт 8.4. — свѣтильникъ ум. свѣштьникъ Мт 5.15. — свѣтильникъ ум. свѣтило Јо 18.3. — свѣшта ум. свѣтильникъ Мт 25.4. — сицевъ ум. сиць (и Св) Јо 9.16. — скопѣць ум. каженикъ Мт 19.12, трипут. — срачица ум. епендитъ Јо 21.7. — старѣишина ум. архиереи Јо 7.32; 19.6, 15. — старѣишина ум. страгигъ Лк 22.52. — соупроугъ (грѣлицъ) ум. дѣва Лк 2.24. — соуродѣници ум. рождение Лк 1.58; 2.44; 14.12. — събирати (смокъвы) ум. чесати Лк 6.44. — събирати се ум. сънимати сѧ Јо 18.20. — съборъ ум. сънъмъ (и Св) Јо 11.47. — съвладати ум. оустоѣти Лк 22.25. — съгласити се ум. приключити сѧ Лк 5.36. — съгосподьствовати ум. оустоѣти Мт 20.25. — съжиганмо ум. олокавтоматъ Мк 12.33. — съкровиште ум. хранилиште Мт 23.5. — сълоучити

се ум., ключити сѧ Лк 1.9. — сњњиште ум. сњњмъ Мт 10.17; Лк 22.66. — сѧрешти ум. сѧчетати Мт 19.6; Мк 10.9. — сѧрадовати се ум. радо-
вати сѧ сѧ Лк 15.6, 9 (уп. Ков. Грециз., стр. 125). — сѧровъ ум. сѧрѧ
(Св соуровъ) Лк 23.31. — сѧме ум. чѧдо Лк 20.31. — сѧњ ум. скинии
(и Св1) Мк 9.5; Лк 9.33. — тишина ум. ведро Мт 16.2. — троупъ ум.
тѧло Лк 17.36. — трѧжњникъ ум. пѧнѧжњникъ Јо 2.14. — тѧчию ум.
тѧкъмо Јо 5.18; 12.9; 17.10. — тѧштати се ум. мѧввити Лк 10.40. — оуа
ум. оува (и Св) Мк 15.29. — оубогъ ум. ништѧ Лк 18.22; Јо 13.29. — оу-
далѧти (мѧздоу, оутѧхоу) ум. вѧсприѧти Мт 6.2, 5, 16; Лк 6.24. — оукар-
ѧти, оукорити ум. осжждати, -дити Лк 6.37. — оуњвѧти ум. дрѧсе-
ловати Мт 16.3. — оуставити ум. повѧлѧти Лк 3.13. — оуставъ ум. обы-
чаи Лк 1.9. — оутроба ум. чрѧво Лк 23.29. — оучестиѧ ум. ефимериѧ
Лк 1.5. — оучрѧждениѧ ум. чрѧждениѧ Лк 5.29. — храмъ ум. црѧкы
Мт 23.16, 17, 35; Мк 14.58; Лк 1.9, 21; Јо 2.20, 21. — храмъ кровњниѧ
ум. газофилакиѧ Јо 8.20. — хромъ ум. маломоштѧ Мк 9.43. — хоуждиѧ
ум. тачаѧ (и Св) Јо 2.10. — чаѧти ум. жѧдати Лк 1.21. — чѧдо ум. иш-
тѧдиѧ Мт 23.23. — чѧледъ ум. домъ Мт 24.45. — штедръ ум. милостивъ
Лк 6.36, бис. — идиѧородњѧ ум. иночѧдѧ (× 4, Св 3) Лк 7.12; 8.42; Јо
3.16, 18. — иза ум. болѧзнѧ Мт 10.1. — изѧкъ ум. людиѧ Јо 11.51, 52. —
изѧкъ ум. родъ Јо 18.35.

Иако је грађа изложена само делимично*, из ње се види да се и у
XIV веку лексика у српским четворојеванђељима доста развијала и
мењала.

Неки синонимски редови и однос Диѧ према ѧима

14.

У овом одељку наводиће се подаци и из још неких старосрпских
тетра који су објављени у неким радовима (Јов. Зам. ѧтерѧ, Јов. Накн.
грец. и Стеф. Парал. архиеп.рѧи). Најпре ће се навести синонимија трију
првобитно непреведених речи које се јављају на много места у јеванђељ-
ском тексту. Даће се статистички подаци о учесталости појединих сино-
нима, а без навођења конкретних места у тексту. Статистички подаци:

— а. аминѧ (аминѧ аминѧ), б. право (право право).

T _{11a}	37a		Мир	53a	16
T ₂	2a	436	Вук	40a	216
T ₃	38a	16	Црк	14a	386
Дш	63a	106	Хил	23a	266
Св	73a				

Само варијанту аминѧ имају и Хн, СА и Гг (Јов. Накн. грец., стр. 318).

* Један примерак рукописа мог магистарског рада, у коме су дати подробни
подаци о лексичким разночтенијима Дш у односу на М и аналогијама у српским
јеванђељима, налази се у документацији Старословенског одсека Института за српско-
хрватски језик у Београду.

— а. архиереи (-ѣи), а'. иереи (-ѣи), б. старѣшина жъръчьскъ, б'. жъръць, в. старѣшина, г. старѣшина жидовьскъ, д. пръвосвештеньникъ, д'. свештеньникъ. Подаци:

	а	а'	б	б'	в	г	д	д'		а	а'	б	б'	в	г	д	д'
T ₁	40	—	—	—	—	—	—	—	Мир	55	—	4	—	—	—	—	—
T ₂	11	—	40	5	—	—	—	—	Вук	51	—	19	—	4	2	—	—
T ₃	41	—	3	—	—	—	—	—	Црк	51	—	25	—	2	—	—	—
Дш	66	1	3	1	3	—	4	1	Хил	39	—	6	1	2	—	—	—
Св	57	1	—	—	—	—	22	—									

Стање у другим тетрама: Хл: 54а 12б (и два пута старѣшина архиерискъ); НБ: само а; Хн: само а; Сл: 64а 11б 3б'; Јк: само а; Гг: само а; Км: 77а 1б. Ови подаци (а делом и они из табеле) узети су из литературе (Стеф. Парал. архиереи и Јов. Накн. грец.). Нигде није нађен синоним пръвосвештеньникъ, који се јавља у Дш и нарочито у Св, иако је Д. Стефановић сравнио 8 апракоса, 8 тетра и 8 апостола српске редакције.

На местима где је у М иереи налазимо: а. иереи, б. жъръць, в. свештеньникъ. Подаци (за апракосе на основу Ј—Р Мир.):

T ₁	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
2а	2а	5а	2а	6а	6а	4а	2а	1а
	5б		7б				2б	2б
				3в				

Видели смо да се исте речи срећу и ум. архиереи.

— а. итеръ (ет), б. идинъ (ед), в. инъ (ин), г. дроугъ (др), д. нѣкъи (нк), ђ. нѣкъто (нкт), е. нѣкоторъи (нкр). Подаци:

	ет	ед	ин	др	нк	нкт	нкр
З	84	—	—	—	1	—	—
Н	86	1	—	—	—	—	—
М	15	74	—	—	1	—	—
T _{11а}	11	—	—	—	—	—	—
T ₂	21	2	2	8	38	6	4
T ₃	24	—	—	—	4	1	1
Дш	7	—	—	2	60	18	3
Св	—	—	—	—	84	5	—
	ет	ед	ин	др	нк	нкт	нкр
А	52	1	—	—	—	—	—
С	3	27	3	—	3	—	—
О	10	7	—	2	35	1	1
Мир	66	—	1	1	5	—	2
Вук	18	2	1	5	25	24	8
Црк	18	1	—	2	35	9	11
Хил	12	2	—	4	24	8	17

Првобитни грцизам етеръ почео се преводити већ у класичним стсл. споменицима. У овој појави најархаичније стање показују З и А, док М, С и О широко примењују преводе. У М је то единъ, а само једанпут, и у М и у З, нѣкѣи (Лк 9.8). Слично се единъ примењује и у С, где налазимо на неким местима и инъ и нѣкѣи. У О се широко примењује нѣкѣи, а засведучено је и нѣкѣто и нѣкѣторѣи (у статистику нису ушли случајеви где О удваја синониме: етеръ дроутъ, нѣкѣто етеръ, нѣкѣи етеръ). У српској редакцији имамо на једној страни Н, с потпуно сачуваним етеръ, а на другој Св, где је генерализовано нѣкѣи и неколико пута нѣкѣто, док у другим испитаним споменицима налазимо различите комбинације, само што стање у тетрама зависи од текстол. типова од којих су комбиноване. Осим за Дш и Св, статистика је направљена на основу података из литературе (П—Ј Текст. саст. и Јов. Зам. итеръ).

15.

Разноврсне синонимије налазимо и код речи мање фреквенције у јеванђељском тексту. Нарочито је то уочљиво кад је у првобитном преводу био остављен грцизам.

— а. архисунагоѣ и сл. а'. сунагоѣ и сл., б. старѣишина сѣнмиштоу (-а), в. старѣишина сѣбороу (-а, -ѣскѣ), в'. старѣишина сѣборишта (-оу), г. старѣишина мѣтарѣскѣ, д. начелѣникѣ сѣбороу.

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мк 5.22	а			г	а	д	б	а	в	в'	в
Мк 5.35	а			б	а	д	а	а	в	в	в
Мк 5.36	а			б	а	а	б	а'	в	в	в
Лк 8.49	а			в	а	в'	а	а	в	в	в
Лк 13.14	а			в	в	в	в	а	а	в	в

У Мк 5.22, 35, 36 имамо варијанту а у Хн, СА и Гг, а у Сл два пута вар. а, а једном а' (подаци из ових тетра, овде и даље, према Јов. Накн. грец.). Варијанта начелѣникѣ сѣбороу нађена је само у Дш. Варијанту а' имају и А и С (поред Мир.).

— а. газофилакии (у Мир и -гии), б. сѣкровиште имѣниѣ и сл., в. храмъ набѣдештии имѣниѣ, г. сѣкровиштеѣноѣ хранилиште, д. храмъ кровѣниѣ. Стање:

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мк 12.41	а			б	г	г	г	а	а	г	г
„	а			б	г	г	г	а		г	г
Мк 12.43	а			б	г	г	г	а	а	г	г
Лк 21.1	а			в		г	в	а	а	а	а
Јо 8.20	а			а		д	а	а	а	д	д

Подаци из других тетра (за прва четири места): Хн: Зг 1в; Сл: 2а 1б 1в; СА: Зг 1а; Гг: Зг (прва три места). Варијанта *д* (храњ кровњни) јавља се, према томе, у Дш и млађим апракосима.

— а. катапетазма (у О и -змата, у Мир -пезма и -пзма), б. опона, в. запона, г. завџса. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 27.51	а			в	б	в	г	а	а	б	баа
Мк 15.38	б			б	б	в	г				
Лк 23.45	а			а		г	а	а	в	в	а

Варијанта опона, као превод грцизма, јавља се већ у М и С, али се у Дш не понавља. Превод завџса је новина тетра из XIV века. Нема га ни у Хн, Сл, СА (комбинују се варијанте *а* и *б*), Гг (вар. *б*).

— а. олџи (-еи), а'. илеи (-џи), б. масло, в. масло дрџвџно. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 25.3	а	а			а	б	а'	а	б	а б	б
Мт 25.4	а	а			а	б	а'	а	б	а б	б
Мт 25.8	а	а			а	а	б	а	а б	а	б
Мк 6.13	а			в	а	б	б	а	б	в	в
Лк 7.46	а			б	а	б	б	а	в	в	в
Лк 10.34	а			б		б	б	а	б	б	б
Лк 16.6	а			б		б	б	б			

Стање у другим тетрама (на местима Мт 25.3; Мк 6.13; Лк 7.46); Хн: За; Сл: 1а 1б 1в; СА: 2а; Гг: 1а 2б. Варијанта елџи засведочена је већ у О, а варијанта масло у З.

— а. пира, а'. спира, б. мошња, в. врџтиште, г. тоболџ, д. мџхџ, џ. мџшџцџ, е. вџлагалиште. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 10.10	б	б			а	ђ	е	б	г		д
Мк 6.8	а			д	а	ђ	е	а'	ђ	ђ	ђ
Лк 9.3	а			д	а	д	е	а'	а д	а д	д
Лк 10.4	в			в		ђ	а	в	ђ	в	в
Лк 22.35	а			д		ђ	д	а'	д	д	
Лк 22.36	а			д		ђ	д	а'	д	д	

У Лк 9.3 у Хил се јавља и различитије рыба, али то није, разуме се, синоним, него садржајна разлика. У Н налазимо грцизам и на оним местима где се у М јављају преводи. На свим нав. местима је грч. рџга.

— а. скинии, б. кровъ, в. коушта, г. сѣнь, д. храмъ. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 17.4	б	бг			б	г	г				
Мк 9.5	а			в	б	г	б	а		б	
Лк 9.33	а			вг		г	г				
Лк 16.9	б			б		б	б	б	д	д	д

Како се види, примена грцизма скинии, који се на два места преводи већ у М, врло је ограничена у српској редакцији. У Мт 17.4 Рх и Мп се не слажу (у Рх б, у Мп і). У Лк 9.33 Вв одступа од осталих кодекса типа T₂ (варијанта і уместо в), али је то резултат накнадне поправке из-бледелог текста. У Дш се јавља и варијанта коушта, али у изразу потъчениѣ коуштѣ (тако и T₃ Св Црк Хил), којим се преводи грцизам скинопиѣга (засведочен у М Мир Вук). Иако се и у последњем примеру (Лк 16.9) преводи иста грчка реч, овде је контекст друкчији (вѣ вѣчьные кровъ), па се не примењује синонимија карактеристична за претходне примере.

— а. стадиѣ, б. пѣпъриште (по-), в. прѣстрѣль. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 5.41	б	б			б	б	б	б			
Лк 24.13	а			а		а	а	а			
Јо 6.19	а			а		б	а	а	а	б	
Јо 11.18	а		в	б		б	б		а	б	а

У првом је примеру грч. milion, штс се у М преводи са попъриште (у З прѣпъриште), а тај се превод касније појављује за грч. stadios, за које је у првобитном преводу задржан грцизам стадиѣ. Усамљена остаје варијанта прѣстрѣль, засведочена у Рх (тј. тип T_{1a}).

— а. тетрархъ, б. четврьтовластьникъ, в. четврьтовластьць, г. четворсвластьць, д. четворовластьникъ. Стање:

	М	T ₁	T _{1a}	T ₂	T ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 14.1	а	вг			в	в	б	г	а	в	г
Лк 3.19	б			б		б	б	б			
Лк 9.7	в			г	б	в	б	д	д	в	г

И овде се грцизам слабо чува, будући да већ у М имамо и преводе.

Како се види из овог илустративног прегледа, у Дш се доста добро одржавају грцизми, али се јављају и различите варијанте превода. Тако се чувају грцизми аминъ (пореклом из јевр.), архисунагогъ, архин-реи, икреи, олеи, стадиѣ, итеръ, али ниједан од њих не представља једину варијанту.

16.

Иако се стсл. синонимија најизразитије развија на оним местима где су били остали непреведени грцизми, сличних појава има и на другим местима, што ће посведочити неки примери.

— а. заклењати, б. закључити, в. заклспити, г. зетворити. Стање:

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Лк 3.20	а			г	г	г	г	в	г	г	
Лк 4.25	а			б	б	б	б	в	г	в	г

Варијанту закључити има на оба места З, а само на другом А С О. На првоме месту заједно с Мир иде и Н.

— а. иштеди (иштади), а'. изъчеди, б. порождени, в. отъродъ, г. рождени, д. чедо. Стање:

	М	Т ₁	Т _{1а}	Т ₂	Т ₃	Дш	Св	Мир	Вук	Црк	Хил
Мт 3.7		а			б	д	а'	а	а		
Мт 12.34	а	а			а'	г	г	а			
Мт 23.33	а	а			а	д	а'	в	а	а	а
Лк 3.7	а			б	а'	б	а'	а		а	

У С се јавља и варијанта племљ.

Разноврсна синонимија развија се и уместо неких речи које се јављају само на једном месту у тексту јеванђеља, нпр.:

Лк 6.48: наводи М Мир, наводињини Вук Св, поводињ Црк Хил Т₂ Т₃, поводињини Дш;

Мт 22.19: скълаъъ (скълезъ) М Мир, стълезъ (написано: сълезъ') Хил, златица Вук Црк Хил Т₁ Т₂, златъникъ Св, образъ Вук Дш (ово је последње, у ствари, садржајна разлика).

Варијанта стълезъ у горњем примеру није никаква деформација структуре него архаизам. Варијанте стълезъ и скълезъ потичу, наиме, од прасл. германизма (истог порекла као и *шиллинџ*, уп. Фасм. ЭСР, под скъязъ и щляг): *skilling* → *scъlezъ* → *stъlezъ*.

Сличних или мање разноврсних синонимских редова могло би се наводити још доста, и они сведоче о интензивном развоју стсл. синонимије и њеној примени у српској редакцији.

Напомена. Приликом пресеђења синонимије уочено је да се Хл (Хил. 52) подудар са Бб, Вв и Шч све до краја Јо 7, али је ово посебна тема, која прелази оквири овога рада.

Прилог

Речи Дш које у РЧА I —37 немају класичних сјсл. пошврца и подаци о њиховим аналоијама у српским јеванђељима (+ значи да је нађена аналоија на истом месту у Јеванђ. индексу на којем је реч у Дш)

	1	2	3	4	5	6	7	8	
бљстѣти се	—	—	—	—	—	+	+	+	мрзѣкo
блoдити	—	—	—	—	—	—	—	—	мѣшцѣ
бѣдѣнѣ	—	—	—	—	+	—	—	—	непокоривѣ
бѣлѣлѣникѣ	—	—	—	—	—	+	—	—	ноуждѣно
гроздиѣ	—	—	—	—	—	—	—	+	нѣ тѣкѣмо
даже (до)	—	—	—	—	—	—	—	—	нѣ тѣчио
десетѣ градѣ	—	+	—	—	—	—	—	—	одебелѣти
десетѣствовати	—	—	—	—	—	—	—	—	ожесточати
домовѣникѣ	—	—	—	—	—	—	—	—	оловина
домуоу строитељ	—	+	—	—	—	—	—	—	оскопѣти
дрѣводѣлѣнѣ	+	+	—	—	—	—	—	—	поводѣнѣнѣ
дѣвѣшти	—	—	—	—	—	—	—	—	пожирати
жѣрѣчѣство	—	—	—	—	—	—	—	—	понижати се
завѣса	—	—	—	—	—	—	—	—	постоупѣти
изъноутрѣ	—	—	+	—	—	—	—	—	посѣланѣникѣ
инородѣникѣ	—	—	—	—	—	—	—	—	потѣчениѣ коуштѣ
кобрѣ	—	—	—	—	—	—	—	—	приѣмѣцѣ
комарѣ	+	+	—	—	—	—	—	—	проходѣ
къснѣ	+	+	—	—	—	—	—	—	прѣвосвѣщенѣ-
коупѣлиште	—	—	—	—	—	—	—	—	никѣ
лѣнѣ	—	—	—	—	—	—	—	—	прѣвосѣданиѣ
лѣободѣвѣ	—	—	—	—	—	—	—	—	прѣрѣковати
мирѣвати	—	—	—	—	—	—	—	—	поуштѣна
мољѣ	—	—	—	—	—	—	—	—	пѣтъљѣ
									свѣрити

Колоне: 1. Мир; 2. Вук; 3. Црк и(ли) Хил; 4. Т₁ и(ли) Т_{1а}; 5. Т₂; 6. Т₃; 7. Дш; 8. Св.

Резюме

Андрей Пешикан

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЧЕТВЕРОЕВАНГЕЛИЯ
КОРОЛЯ ДУШАНА

1. В Душановом евангелии (Дш), написанном около 1345 года, найдено почти 1300 различных лексических и лексико-текстологических отступлений от Мариинского евангелия (М), для которых найдено примерно 2300 подтверждений. За небольшими исключениями, их можно принять как инновации (новшества), появившиеся со временем по отношению к первобытному тетра-тексту.

Их новизна в большинстве случаев относительна, так как представляют собой слова, употребляемые в М, но в другом размещении или значении. Однако найдено и около 300 абсолютных инноваций, т.е. лексических единиц, которых нет в М. Некоторые из них являются только формальными вариантами, результатами фонетического и морфологического развития (напр. *брай-* вм. *брайр-*, *жрьвьн-* вм. *жрънъв-*, *младъньць* вм. *младъньць*, *йоїрбашш* вм. *йоїрбашш*), буквального копирования греческих форм (напр. *сайана* вм. *сойона*, *сѣрадовашш се* вм. *радовашш ся сѣ*) и т.п. Другие представляют собой более существенные различия (напр. *баїѣрвница* вм. *йорфура*, *бвльльнькь* вм. *інафей*, *ірабление* вм. *хышїение*).

Из этих абсолютных инноваций 140 сравнено с данными стсл. словаря ЧСАН (А—С в алф. порядке). Оказалось, что большинство этих слов подтверждается в классических стсл. памятниках (особенно в Супр. кодексе), хотя их нет в М. Все же осталось слов 50 из Дш (в рамках А—С алф. порядка), которых нет в классических памятниках (см. прилагаемую таблицу, а также т. 2—4).

2. Из найденных различий между Дш и М выделено 825 более значительных, которые сравнены с сербскими евангелиями XIII в., охваченными в издании Мирославового евангелия (Йованович — Родич). Сравнение с апракосами произведено частично, насколько давал возможность сравнительный аппарат в этом издании, а с тетрами полностью, причем принимались во внимание типы текстов Т₁—Т₃, из которых комбинируются эти тетры). Лексика Дш сравнена и с еще одной тетрой XIV века (Св). Статистические показатели (для тетр) даны в т. 7.

Если этих 825 разночтений взять за 100 %, то 40,5 % имеет прямые аналогии в тетрах XIII в., больше всего в типе Т₂ (где отразился так называемый мстиславско-юрьевский тип текста). Однако, ревизия древней лексики в Дш более содержана, чем в типе Т₂.

Для 59,5 % отступлений Дш от М не найдены прямые аналогии в тетрах XIII в. (на тех же местах в тексте, где они появляются в Дш), но некоторые из них констатированы в апракосах (Мир, Вук, Црк, Хи^л). Когда отнимем и эти примеры, остается 46,5 % анализированных инноваций без аналогий в рассматриваемых сербских евангелиях XII—XIII вв.

3. Дш не припада ни к једној из познатих текстолошких група, т.е. представља собом особу верзију еванђељског текста српске редакције. У његовој лексичкој структури се може видети континуитет у односу на XIII век, тако и даље развој у XIV веку. У неким случајевима ово доводи до разноврсног синонимизма у самом тексту Дш (см. у т. 14—16 синонимизму речи архиепископа, архисинагога, епископ, иштеди).

Из приложеног табела се види, да међу речима Дш, којих нема у класичким споменицима, постоје и такви, за које нема директних аналога (на истом месту у тексту) у истраженим српским еванђељима XII—XIII вв. Такви, на пример, речи: *даже (до), десетисивоваши, домовник, жрљчство, завса, инородник, коулишише, мироваша, моль, одебелши, ожесичаши, олоина, оскитиши, њоводнение, њосланник, њриемць, њрвосешеньник, њрврковаши, њоушиена*.

На тај начин, можемо закључити, да Душаново еванђеље има посебно значење као сведочење развоја редакцијског писмености у XIV веку, посебно лексичког, а такође као репрезентативни споменик, написан у Афионама за српског цара и ктитора.